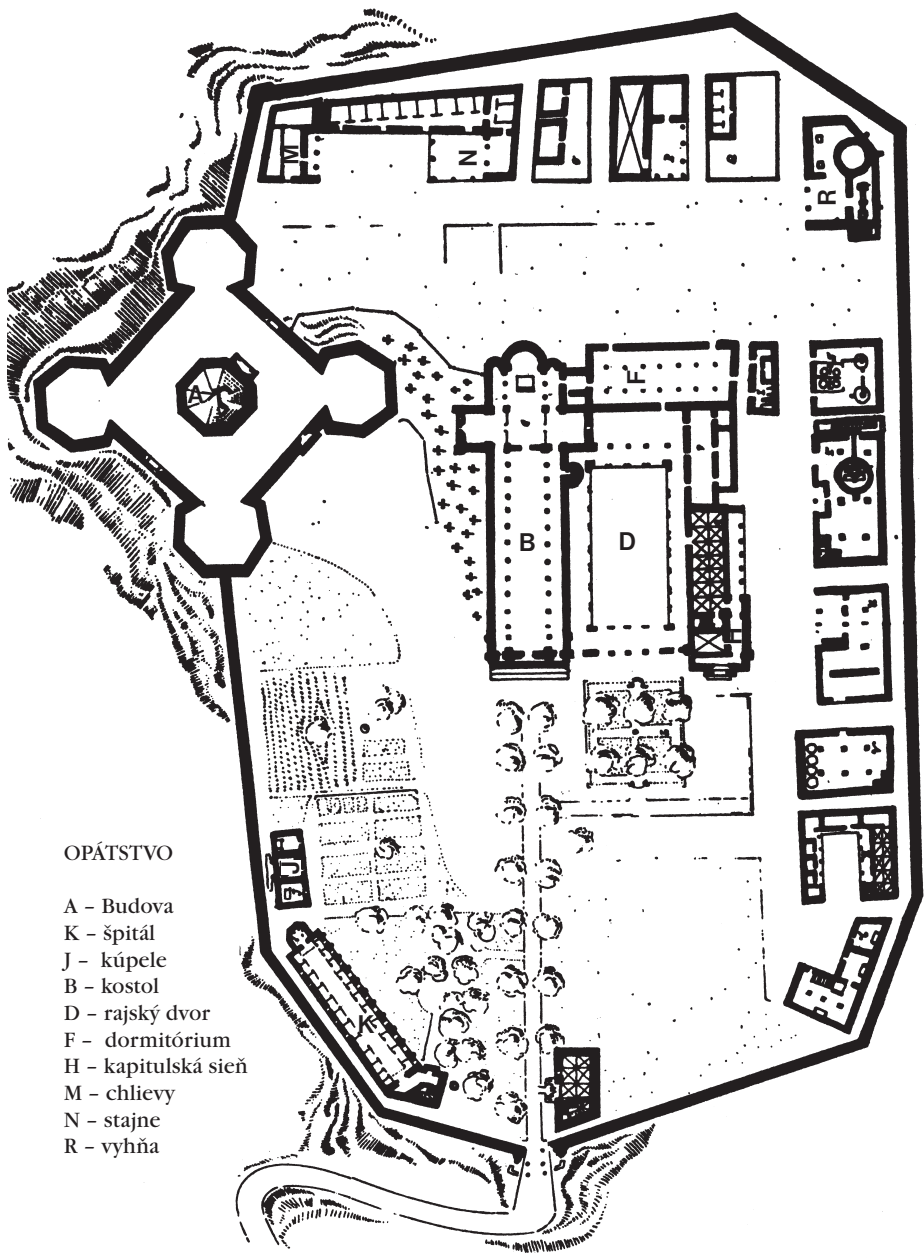

Umberto
Eco

**Meno
ruže**

Umberto
ECO
Meno
ruže

OPÁTSTVO

- A - Budova
- K - špitál
- J - kúpele
- B - kostol
- D - rajský dvor
- F - dormitórium
- H - kapitulská sieň
- M - chlievy
- N - stajne
- R - vyhňa

Umberto
ECO

Meno
ruže

Z taliančiny preložila
ADRIANA FERENČÍKOVÁ

slovar

Copyright © Gruppo Editoriale Fabbri,
Bompiani, Sonzogno,
Etas S. p. A., Milano 1980
Translation and notes © Adriana Ferenčíková 1991, 2006, 2012, 2016
Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2012

ISBN 978-80-566-2382-5

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme, žiadnymi prostriedkami, ani elektronickými, ani mechanickými a ani vo forme fotokópií, nahrávok, ani prostredníctvom súčasného a ani budúceho informačného systému a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Prirodzene, že rukopis

16. augusta 1968 sa mi dostala do rúk kniha z pera istého abbého Valleta Le manuscript de Dom Adson de Melk, traduit en français d'après l'édition de Dom J. Mabillon (Aux Presses de l'Abbaye de la Source, Paris, 1842). Kniha, vybavená naozaj veľmi biednymi historickými údajmi, uistovala, že verne reprodukuje rukopis z 20. storočia, ktorý v kláštore v Melku objavil tento veľký vzdelanec 17. storočia, ktorému tak veľmi vďačíme za dejiny benediktínskej rehole. Touto vedeckou trouvaille (svojou, teda v poradí už treťou) som sa zabával, kým som v Prahe čakal na istú drahú osobu. O šesť dní nato do nešťastného mesta vtiahli sovietske vojská. Podarilo sa mi dostať cez rakúske hranice do Linzu a odtiaľ som sa pobral do Viedne. Tam som sa stretol s osobou, na ktorú som čakal, a spolu sme sa vydali hore Dunajom.

V silnom duševnom rozpoležení som očarený čítal strašný príbeh Adsona z Melku a tak som sa ním dal strhnúť, že som ho takmer na dúšok preložil do niekoľkých veľkých písaniek z Papéterie Joseph Gibert, do ktorých je radosť písať mäkkým perom. Takto sme došli k Melku, kde sa dodnes nad ohybom rieky strmí k nebu prekrásny Stift, v priebehu stáročí viacej ráz reštaurovaný. Ako si čitateľ už asi domyslel, v kláštornej knižnici som po Adsonovom rukopise nenašiel ani stopy.

Jednej tragickej noci, ešte pred príchodom do Salzburgu, sa v malom hotelíku na brehu Mondsee naše spoločné putovanie razom skončilo a osoba, s ktorou som cestoval, odišla aj s knihou abbého Valleta, nevzala ju však zo zlomyšelnosti, ale preto, že náš vzťah mal zmätený a prudký koniec. Ostala mi hrbka vlastnoručne popísaných písaniek a veľká prázdnota v srdci.

O niekoľko mesiacov neskôr som sa v Paríži rozhodol dotiahnuť svoje bádanie do konca. Z tých pár poznámok, ktoré som si z francúzskej knihy vypísal, sa mi zachoval mimoriadne podrobný a presný údaj o prameni:

Vetera analecta, sive collectio veterum aliquot operum & opusculorum omnis generis, carminum, epistolarum, diplomaton, epitaphiorum, &, cum itinere germanico, adnotationibus aliquot disquisitionibus R.P.D. Joannis Mabillon, Presbiteri ac Monachi Ord. Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. - Nova Editio cui accessere Mabilonii vita & aliquot opuscula, scilicet Dissertatio de Pane Eucharistico, Azymo et Fermentato, ad Eminentiss. Cardinalem Bona. Subjungitur opusculum Eldefonsi Hispaniensis Episcopi de eodem argumento Et Eusebii Romani ad Theophilum Gallum epistola, De cultu sanctorum ignotorum, Parisiis, apud Levesque, ad Pontem S. Michaelis, MDCCXXI, cum privilegio Regis.

Vetera analecta som v knižnici Sainte Geneviève našiel hneď, ale na moje veľké prekvapenie sa toto vydanie v dvoch veciach odlišovalo: po prvé, vydavateľom bol Montalant, ad Ripam P.P. Augustinianorum (prope Pontem S. Michaelis), a po druhé o dva roky starším dátumom. Ani nemusím hovoriť, že tieto analecta neobsahujú nijaký rukopis Adsa či Adsona z Melku, ale že ide, ako sa každý môže presvedčiť, o zbierku stredne dlhých a krátkych textov, kým príbeh, ktorý preložil Vallet, zaberá niekoľko sto strán. Konzultoval som vtedy so slávnymi medievalistami, napríklad s drahým a nezabudnuteľným Etiennom Gilsonom, bolo však jasné, že jestvujú jedine tie Vetera analecta, ktoré som videl v knižnici Sainte Geneviève. Krátka návšteva v Abbaye de la Source neďaleko Passy a rozhovor s priateľom Domom Arnom Lahnstedtom ma tiež presvedčili, že nijaký abbé Vallet nevydal nijakú knihu tlačenú na lisoch (navyše nejestvujúcich) tohto opátstva. Je známe, akí sú francúzski učenci nedbanliví v podávaní ako-tak spoľahlivých bibliografických údajov, ale tento prípad presahoval aj to najhoršie očakávanie. Začal som sa domnievať, že sa mi dostal do rúk falzifikát. K vlastnej Valletovej knihe som sa už dostať nemohol (lepšie povedané, nemal som odvahu pýtať si ju nazad od osoby, ktorá mi ju odniesla). Zostali mi len moje poznámky, ale aj o tých som už začínal pochybovať.

Pri veľkej telesnej únave a silnom podráždení motorického centra bývajú také zázračné chvíle, keď sa nám zjavujú ľudia, ktorých sme v minulosti poznali („en me retraçant ces details, j'en suis à me demander s'ils sont réels, ou bien si je les ai rêvés“). Ako som sa neskôr dozvedel z peknej knižočky abbého de Bucquoy, zjavujú sa aj knihy, ktoré ešte neboli napísané.

Keby sa nič inšie nebolo stalo, do dnešného dňa by som sa pýtal sám seba, kde sa vzal príbeh Adsona z Melku. Lenže roku 1970, keď som sa v Buenos Aires prehrňal na pultoch malého antikvariátu na Corrientes, neďaleko najzná-

mejšieho Patia del Tango na tejto širokej ulici, nadabil som na kastílsku verziu knižočky Mila Temesvara O využívaní zrkadiel v šachovej hre, ktorú som už citoval (z druhej ruky) vo svojej knihe Vizionári a konformisti, keď som recenzoval jeho novšiu prácu Predavači Apokalypsy. Išlo o preklad už nedostupného originálu v gruzínčine (Tbilisi, 1934) a v ňom som na svoje veľké prekvapenie čítal rozsiahle citáty z Adsonovho rukopisu, avšak tentoraz nebol prameňom ani Vallet, ani Mabillon, ale otec Athanasius Kircher (lenže ktoré jeho dielo?). Istý vedec – menovať ho nepokladám za potrebné – ma neskôr uistil (údaje citoval spamäti), že tento veľký jezuita o Adsonovi z Melku nikdy nepísal. Ibaže Temesvarove stránky som mal pred očami a príhody, ktoré uvádzal, boli navlas rovnaké ako príhody z rukopisu, ktorý preložil Vallet (najmä opis labyrintu nepripúšťal nijaké pochybnosti). Bez ohľadu na to, čo napísal Beniamino Placido,* abbé Vallet existoval a istotne existoval aj Adso z Melku.

Dospel som k presvedčeniu, že Adsonove pamäti sa podľa všetkého naozaj opierajú o udalosti, o ktorých rozpráva: sú zahalené mnohými nejasnosťami a záhadami, počínajúc autorom a končiac umiestnením opátstva, o čom Adso zaryto mlčí a len dohady nám dovoľujú vymedziť oblasť zhruba od Pomposy po Conques a oprávňujú predpokladať, že sa nachádzalo na apeninských svahoch niekde medzi Piemontom, Ligúriou a Francúzskom (danteovsky povedané medzi Lerici a Turbiou). Pokiaľ ide o čas, v ktorom sa opisované udalosti odohrávajú, sme na konci novembra roku 1327, nevieme však, kedy autor svoje dielo napísal. Ak vezmeme do úvahy, že roku 1327 bol, ako vraví, novicom a že v čase, keď spisuje svoje pamäti, je už nad hrobom, môžeme pripustiť, že rukopis vznikol v posledných desiatich alebo dvadsiatich rokoch 14. storočia.

Keď sa tak nad tým zamýšľam, mal som vlastne pramälo dôvodov vydať svoju taliansku verziu ponurej neogotickej francúzskej verzie diela, ktoré vyšlo po latinsky v sedemnástom storočí a ktoré na sklonku štrnásteho storočia po latinsky napísal nemecký mních.

V prvom rade, aký štýl použiť? Pokušenie siahnuť za dobovými talianskymi vzormi som zavrhol ako načisto ne-

* La Repubblica, 22. septembra 1977.

opodstatnené: Adso nielenže píše po latinsky, z celého textu je jasné, že jeho kultúra (alebo kultúra opátstva, ktorá ho tak výrazne ovplyvňuje) má oveľa staršie korene; ide tu jasne o mnohostoročnú sumu vedomostí a štylistických návykov spätých s latinskou tradíciou raného stredoveku. Adso myslí a píše ako mních neprístupný prudkému rozvoju ľudového jazyka, pripútaný k stránkam opatrovaným v knižnici, o ktorej rozpráva, vychovaný na dielach cirkevných otcov a na scholastických textoch, a pokiaľ ide o jazyk a učenie citáty (ak odhliadneme od odkazov na udalosti 14. storočia, ktoré Adso zachytáva nanajvýš rozpačito a vždy ako čosi, o čom počul od iných), jeho príbeh mohol byť napísaný aj v 12. alebo 13. storočí.

Na druhej strane je nepochybné, že pri preklade Adsonovej latinčiny do neogotickej francúzštiny si Vallet pomáhal rozličnými licenciami, a nie vždy iba štylistickými. Napríklad postavy príbehu sa občas rozprávajú o vlastnostiach bylín a v tomto sa jasne opierajú o Knihu tajomstiev, prisudzovanú Albertovi Veľkému, ktorá bola v priebehu storočí nespočetne ráz opravovaná. Je isté, že Adso ju pozná, ale skutočnosť je taká, že v citovaných úryvkoch sa až doslovne ohlášajú tak Paracelsove recepty, ako aj zrejme vsuvky z jedného vydania Alberta pochádzajúceho zaručene z tudorovského obdobia.* Neskôr som sa však presvedčil, že v čase, keď Vallet prepisoval (?) Adsonov rukopis, kolovalo po Paríži vydanie Grand aj Petit Alberta** z osemnásteho storočia, vtedy už nenapraviteľne zanešvárené. Jednako však, odkiaľ vzial istotu, že text, z ktorého vychádzal Adso alebo mnísi, ktorých rozhovory zaznačil, neobsahoval popri rozličných glosách, vysvetlivkách a doplnkoch aj anotácie poskytujúce živnú pôdu neskoršiemu rozvoju kultúry?

A napokon, mal som ponechať v latinčine tie pasáže, ktoré sám abbé Vallet nepokladal za potrebné preložiť, azda preto, aby zachoval ducha doby? Nemal som na to vážnejšie dôvody, iba ak, aj to možno zle pochopený, zmysel pre

* *Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti Magni*, Londinium, juxta pontem qui vulgariter dicitur Flete brigge. MCCCCLXXXV.

** *Les admirables secrets d'Albert le Grand*, A Lyon, Chez les Héritiers Beringos, Frates, à l'Enseigne d'Agrippa, MDCCLXXV; *Secrets merveilleux de la Magie Naturelle et Cabalistique du Petit Albert*, A Lyon, ibidem, MDCCXXIX.

vernosť prameňu... Nadbytočnosti som odstránil, čo-to som však ponechal. A obávam sa, že som postupoval ako zlí románopisci, čo Francúzovi, ktorého uvádzajú na scénu, kladú do úst slová „parbleu!“ a „la femme, ah! la femme!“

Slovom, mám plno pochybností. Naozaj neviem, prečo som sa rozhodol pozbierať v sebe odvahu a predstaviť rukopis Adsona z Melku ako autentický. Povedzme, že je to prejav zalúbenosti. Alebo, ak chcete, spôsob, ako sa zbaviť mnohých a starých posadnutostí.

Text abbého Valleta prepisujem bez obáv o jeho aktuálnosť. V rokoch, keď som ho objavil, vládlo presvedčenie, že spisovateľ má písať iba zaangažovaný na súčasnosti, aby zmenil svet. Teraz, po vyše desiatich rokoch, sa literát (opäť vysoko vážený) teší, že môže písať z čírej lásky k písaniu. A tak môžem slobodne, zo samej záľuby v rozprávání vyrozprávať príbeh Adsona z Melku a posilňuje aj uspokojuje ma pri tom vedomie, že je taký nesmierne vzdialený v čase (teraz, keď bdejúci rozum zapudil všetky príšery, ktoré splodil jeho spánok), tak márnivo zbavený vzťahu k našej dobe, taký nadčasovo cudzí našim nádejam a našim istotám.

Lebo je to príbeh o knihách, nie o každodenných trápeniach a jeho čítanie nás môže podnietiť, aby sme si s veľkým nasledovateľom Tomášom Kempenským opakovali: „In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro.“

5. januára 1980

Poznámka

Adsonov rukopis je rozdelený na sedem dní a každý deň na úseky zodpovedajúce liturgickým hodinám. Podtituly v tretej osobe sú pravdepodobne Valletovým dodatkom. No keďže uľahčujú čitateľovi orientáciu a takýto zvyk bol vlastný mnohým literárnym dielam tých čias písaným v ľudovom jazyku, nepokladal som za potrebné ich odstrániť.

Isté rozpaky mi spôsobili Adsonove odkazy na kánonické hodiny, lebo nielenže sa menia v závislosti od miesta a ročného obdobia, ale v 14. storočí sa s najväčšou pravdepodobnosťou už celkom presne nezachovávali všetky ustanovenia, ktoré svätý Benedikt podal vo svojej *Regule*.

Na čitateľovu orientáciu jednako len uvádzam, že čiastočne zo samého textu a čiastočne z porovnania pôvodnej reguly s opisom rehoľného života, ako ho podáva Edouard Schneider v *Les heures bénédictines* (Paris, Grasset, 1925), mi vychádzajú nasledujúce údaje, ktorých sa, podľa môjho názoru, môžeme pridržať.

<i>Matutinum</i>	(ktoré Adso niekedy označuje aj starým názvom <i>Vigiliae</i>). Medzi 2.30 a 3. v noci.
<i>Laudy</i>	(ktoré sa v staršej tradícii volali <i>Matutinae</i>). Medzi 5. a 6. ráno, majú sa končiť na brieždení.
<i>Príma</i>	Okolo 7.30, krátko pred rannou zorou.
<i>Tercia</i>	Okolo 9.
<i>Sexta</i>	Napoludnie (v kláštore, kde mnísi nerobili na poli, to v zime bol aj čas obeda).
<i>Nóna</i>	Medzi 2. a 3. popoludní.
<i>Vešpery</i>	Okolo 4.30, pri západe slnka (regula predpisuje večerať pred zotmením).
<i>Kompletórium</i>	Okolo 6. (pred 7. sa mnísi zberajú spať).

Výpočet sa zakladá na tom, že v severnom Taliansku koncom novembra slnko vychádza o 7.30 a zapadá okolo 4.40 popoludní.

Prológ

Na počiatku bolo Slovo a Slovo bolo u Boha a to Slovo bolo Boh. Ono bolo na počiatku u Boha a verný mních by mal deň čo deň s pokorou žalmistu opakovať túto nezmeniteľnú skutočnosť, ktorá jediná je nevyvrátiteľnou pravdou. Ale *videmus nunc per speculum et in aenigmate* a pravda, skôr ako ju uzrieme tvárou v tvár, vyjavuje sa nám po kúskoch (a akých nečitateľných!) v omyloch tohto sveta, a tak jej verné znaky musíme lúštiť aj tam, kde sa nám vidia nejasné a preniknuté vôľou celkom upriamenou na zlo.

Na sklonku svojho hriešneho života, keď už šedivý a zostarnutý ako sám svet čakám, že zaniknem v bezodnej priepasti mlčiacej a puste božskosti a stanem sa účastným neprístupného sveta duchov anjelských, už iba svojím nevládnym a chorým telom prikutý k tejto cele drahého kláštora v Melku, chystám sa na tomto mieste zanechať svedectvo o obdivuhodných a strašných udalostiach, ktoré som v mladosti zažil, a zopakovať tu *verbatim*, čo som videl a počul, a neodvažujem sa hľadať v tom nejaký vyšší zámer, chcem iba tým, čo prídu po nás (ak ich nepredíde Antikrist), zanechať znaky znakov, aby sa na nich cvičili modliť sa lúštením zmyslu.

Nech mi Pán Boh dožičí milosti, aby som bol výrečným svedkom udalostí, čo sa v opátstve, ktoré mi zbožnosť káže radšej ani nemenovať, odohrali koncom roka Pána 1327, keď cisár Ludovít vtiahol do Talianska, aby prinavrátil dôstojnosť Svätej ríši rímskej podľa zámerov Najvyššieho a ponížil toho ničomného svätokupca, uchvatiteľa a arcikacíra, čo v Avignone zhanobil apoštolovo sväté meno (mám na mysli hriešnu dušu Jakuba z Cahorsu, ktorého bezbožníci uctievali ako Jána XXII.).

Aby sa dali lepšie pochopiť udalosti, do ktorých som bol zapletený, bude hádam dobre, ak pripomeniem, čo sa odohralo v tomto úseku storočia, ako som to chápal vtedy, keď som to prežíval, aj ako si to vybavujem teraz, bohatší o to, čo som neskôr počul od iných – ak len moja pamäť dokáže ponadväzovať nitky toľkých a takých zamotaných dejov.

Už v prvých rokoch tohto storočia pápež Klement V. preniesol apoštolský stolec do Avignonu a ponechal Rím napospas záujmom tamojších pánov. A posvätné mesto kresťanstva, kvárené bojmi medzi svojimi pohlavármi, sa postupne premenilo na cirkus či nevestinec; vyhlasovalo sa za republiku, ale v skutočnosti ňou nebolo, napádali ho ozbrojené hordy, bolo vystavené násilnostiam a plieneniu. Kňazi sa vymanili spod svetskej právomoci, velili bandám zlosynov a lúpili s mečom v ruke, vydierali a dojednávávali hanebné obchody. Ako zabrániť, aby sa *Caput Mundi* opäť, a právom, nestalo cieľom každého, kto túžil po korune Svätej ríše rímskej, a ako obnoviť dôstojnosť tohto časného panstva, ktoré kedysi patrilo rímskym cisárom?

A tak roku 1314 päť nemeckých kniežat zvolilo vo Frankfurte Ludovíta Bavorského za najvyššieho správcu ríše. Lenže toho istého dňa na druhom brehu Mohanu rýnsky palatín a kolínsky arcibiskup zvolili do toho istého úradu Fridricha Rakúskeho. Dvaja cisári na jeden stolec a jeden pápež na dva: z toho naozaj mohli vzísť len veľké rozbroje...

O dva roky nato bol v Avignone za nového pápeža zvolený sedemdesiatdvaročný starac Jakub z Cahorsu, práve ten, čo si vybral meno Ján XXII. – a dal by Boh, aby už nikdy nijaký najvyšší kňaz neprijal meno, ktoré tak znenávideli poriadni ľudia. Ako Francúz a francúzskemu kráľovi oddaný človek (ľudia z tejto skazenej krajiny sa vždy usilujú presadzovať záujmy svojich a nie sú schopní hľadiet na celý svet ako na svoju duchovnú vlasť) podporoval Filipa Pekného proti templárskym rytierom, ktorých tento kráľ obvinil (myslím, že neprávom) z hanebných zločinov, aby sa za pomoci odpadlickeho pápeža zmocnil ich majetku. Do celej veci sa zaplietol ešte aj Róbert Neapolský, ktorý v úsilí udržať si kontrolu nad talianskym polostrovom presvedčil pápeža, aby z dvoch nemeckých cisárov neuznal ani jedného, a tak ostal hlavným veliteľom cirkevného štátu.

Roku 1322 Ludovít Bavor porazil svojho súpera Fridricha. Ján, z jedného cisára ešte vyľakanejší ako predtým z dvoch, exkomunikoval víťaza a ten ho zasa vyhlásil za kacíra. Treba povedať, že práve toho roku sa konala v Perugii generálna kapitula bratov františkánov a ich generálny predstavený Michal z Ceseny prijal požiadavky „spirituálov“ (o ktorých ešte budem mať príležitosť hovoriť) a vyhlásil za pravdu vieru, že Kristus bol chudobný, a ak aj so svojimi apoštolmi vo-

ľačo vlastnil, tak len ako *usus facti*. Toto dôstojné rozhodnutie malo zachrániť cnosť a čistotu rehole, ibaže sa veľmi zne-páčilo pápežovi, ktorý v ňom azda vycítil zásadu ohrozujúcu jeho vlastné nároky, aby ako hlava cirkvi mohol cisára po-zbaviť práva voliť biskupov a, naopak, získať Svätej stolicy právo investitúry cisára. Či to už bolo z týchto, či z iných dô-vodov, Ján odsúdil roku 1323 výroky františkánov dekretá-lom *Cum inter nonnullos*.

Práve vtedy, predpokladám, Ľudovít postrehol, že vo fran-tiškánoch, teraz už pápežových nepriateľoch, má mocných spojencov. Ich tvrdenie o Kristovej chudobe istým spôso-bom podopieralo názory cisárskych teológov, to jest Marsi-lia z Padovy a Jána z Jandunu. A napokon, niekoľko mesiacov pred udalosťami, o ktorých tu rozprávam, Ľudovít, keď sa už bol pokonal s porazeným Fridrichom, vtiahol do Talianska, v Miláne bol korunovaný, dostal sa do sporu s Viscontiovca-mi, hoci tí ho prijali priaznivo, obklúčil Pisu, vymenoval za svojho miestodržiteľa vojvodu z Lukky a Pistoie Castruccia (a myslím, že urobil zle, lebo som nikdy nepoznal väčšieho ukrutníka, azda len Ugucciona della Faggiola) a zberal sa do Ríma, kam ho volal vládca mesta Sciarra Colonna.

Takto to teda vyzeralo, keď ma - vtedy už benediktínskeho novica v kláštore v Melku - vytiahol z tíše rajskeho dvora môj otec, bojujúci v Ľudovítovej družine ako nie posledný z jeho barónov, a uznal za múdre vziať ma so sebou, aby som spoznal krásy Talianska a bol v Ríme, keď tam budú korunovať cisára. Pri obliehaní Pisy ho však celkom zamestnali vojenské staros-ti. Ja som to využil a tak trocha z dlhej chvíle a trocha z túžby niečo spoznať som sa túlal po toskánskych mestách. Moji ro-dičia však usúdili, že takýto voľný život bez reguly je nepri-meraný pre dospelujúceho chlapca predurčeného na rozjí-mavý život, a na radu Marsilia, ktorý si ma oblúbil, sa rozhodli zveriť ma jednému učenému františkánovi, bratovi Viliamovi z Baskervillu, ktorý sa práve ujal istého poslania, čo ho malo viesť do slávnych miest a prastarých opátstiev. Tak som sa stal jeho pisárom a zároveň žiakom a neľutujem to, lebo pri ňom som bol svedkom udalostí, ktoré si zaslúžia, aby boli odovzda-né, ako práve robím, pamäti tých, čo prídu po nás.

Vtedy som nevedel, čo brat Viliam hľadá, a pravdupove-diac, neviem to ani do dnešného dňa, ba predpokladám, že to nevedel ani on a že ho hnala jedine túžba po pravde a po-

dozrenie – ktoré, ako som videl, ustavične v sebe živil – že pravdou nie je to, čo sa mu ňou v danej chvíli javí. A možno ho v tých rokoch svetskej povinnosti odtŕhali od jeho milovaného štúdia. Poslanie, ktorým bol poverený, mi zostalo neznáme počas celej cesty, vlastne, on mi o ňom nehovoril. Z útržkov rozhovorov, ktoré viedol s opátmi kláštorov, kde sme sa zastavovali, som si síce utvoril akú-takú predstavu o povahe jeho úlohy, ale celkom som ju pochopil, až keď sme dorazili do nášho cieľa, o čom porozprávam neskôr. Mierili sme na sever, lenže naša cesta nevedla priamo a zastavovali sme sa v rozličných opátstvach. Tak sa stávalo, že sme zahli na západ, hoci náš konečný cieľ bol na východe, akoby sme sledovali horskú reťaz tiahnucu sa od Pisy v smere svätajakubských pútnických ciest, a zastavovali sme sa v kraji, ktorý pre strašné udalosti nebudem menovať presnejšie, môžem však povedať, že jeho páni boli verní cisárovi a opáti našej rehole sa tam zhodne stavali proti kacírskemu a kupliarskemu pápežovi. Cesta, plná rozličných udalostí, trvala dva týždne a za ten čas som mal kedy spoznať (aj keď nie dosť dobre, ako sa jednodaj presviedčam) svojho nového majstra.

Na nasledujúcich stránkach sa nechcem zdržiavať opisom osôb – ibaže by výraz ich tváre alebo posunky pôsobili ako nemý, ale výrečný jazyk – lebo ako vraví Boethius, niet nič nestálejšieho než vonkajšia podoba, ktorá vädne a mení sa sta poľné kvety s príchodom jesene, veď aký by malo zmysel hovoriť dnes, že opát Abbo mal prísny pohľad a bledé líca, keď on a tí, čo ho obklopovali, sa už obrátili na prach a ich telá majú už smrtonosnú popolavosť toho prachu (a len ich duše, kiež Boh dá, žiaria nikdy nehasnúcim svetlom)? Ale o Viliamovi by som chcel, aj to iba jediný raz, povedať, ako vyzeral, lebo ma zaujali aj jeho neobyčajné črty. Pre mladých chlapcov je príznačné, že sa uprú na staršieho a múdrejšieho muža nielen pre čaro jeho reči a bystrý um, lež aj pre jeho telesnú podobu, ktorá sa im stáva drahou a vnímajú ju, ako syn vníma otca, ako skúma jeho pohyby a prejavy nevôle, ako striehne na jeho úsmev, a na tento (azda jediný čistý) druh telesnej lásky nepadá tieň zmyselnosti.

Niekdajší ľudia boli pekní a urastení (teraz sú to iba deti a trpaslíci), ale toto je len jeden z premnohých javov, ktoré svedčia o nešťastnom údele starnúceho sveta. Mládež sa nič nechce učiť, celý svet je postavený na hlavu, slepci vedú

iných slepcov a strkajú ich do priepasti, vtáci sa vrhajú k zemi, skôr ako vzlietnu, osol vyhráva na lýre, voly tancujú, Mária už nemiluje rozjímavý život a Marta už nemiluje život čínorodý, Lea je neplodná, Ráchel vrhá žiadostivé pohľady, Cato chodí po nevestincoch, z Lucretia sa stáva žena. Všetko sa vykoľajilo. Buď Bohu vďaka, že ja som v tých časoch od svojho majstra získal chuť učiť sa a zmysel pre správnu cestu, ktorý v človeku zostáva, aj keď je chodník kľukatý.

Nuž teda, telesný vzhľad brata Viliama bol taký, že by bol zaujal pozornosť aj toho najroztržitejšieho pozorovateľa. Vzrastom prevyšoval bežne vysokého muža a bol taký chudý, že vyzeral ešte vyšší. Mal bystré a prenikavé oči, ostrý a mierne ohnutý nos dodával jeho tvári výraz človeka v strehu, okrem chvíľ akejsi meravosti, o ktorej ešte bude reč. I jeho brada svedčila o pevnej vôli, hoci pretiahnutá a pehavá tvár, aké som často vídal u ľudí narodených medzi Hiberniou a Northumbriou, mohla zavše vyjadrovať neistotu a nerozhodnosť. Časom som vybadal, že to, čo vyzerá ako nedostatok istoty, je len a len zvedavosť, ale spočiatku som o tejto vlastnosti vedel málo, mal som ju skôr za vášeň žiadostivej duše, domnievajúc sa, že rozumová duša sa ňou sýtiť nemá, že tá sa žíví len pravdou, ktorá (ako som si myslel) je známa už od prvopočiatku.

Ako chlapcovi mi na ňom razom udreli do očí chumáče žltkastých chlupov, ktoré mu trčali z uší, a husté obrvy. Mohol mať zo päťdesiat jarí, bol už teda veľmi starý, ale jeho neúnavné telo sa vyznačovalo takou obratnosťou, aká mne často chýbala. Keď ho pochytila nadmerná činorodosť, zdalo sa, že jeho sily sú nevyčerpatelne. No z času na čas sa utahoval do nečinnosti, sťa by jeho životný duch cúval ani rak, a vtedy som videl, ako celé hodiny preleží v cele na lôžku a horkoťažko vydá zo seba pár slabík, nepohnúc pritom ani jediným svalom na tvári. V takých chvíľach sa mu v očiach zjavoval prázdny a neprítomný výraz a bol by som ho podozrieval, že je pod vplyvom nejakej rastlinnej látky vyvolávajúcej vidiny, keby mi zjavná zdržanlivosť, ktorá ovládala jeho život, nebola kázala zavrhnúť túto myšlienku. Netajím však, že počas našej cesty zastal zavše na kraji lúky alebo pod lesom, odtrhol zopár bylín (myslím, že vždy rovnakých) a začal ich prežúvať so sústredeným výrazom na tvári. Trochu z nich mal vždy pri sebe a žuval ich vo chvíľach najväčšieho napätia

(a tých bolo v opátstve neúrekom!). Keď som sa ho raz opýtal, aká je to bylina, s úsmevom mi odpovedal, že dobrý kresťan sa niekedy môže naučiť niečo aj od neveriacich, a keď som si z nej pýtal ochutnať, odvetil mi, že aj liečivé rastliny, tak ako reči, sú *paidikoi*, *efebikoi*, *gynaikeioi* a tak ďalej, teda že rastliny dobré pre starého františkána nie sú dobré pre mladého benediktína.

V čase, ktorý sme spolu strávili, sme nemali možnosť viesť pravidelný život, aj v opátstve sme po nociach bdeli a vo dne padali od únavy, ba ani sme sa pravidelne nezúčastňovali na bohoslužbách. Na ceste však iba zriedkakedy býval hore po kompletóriu a bol navyknutý na striednosť. Niekedy, ako to bolo aj v opátstve, prechodil celý deň po záhrade a obzeral si rastliny, stáby to boli chryzoprasy či smaragdy, a nato som ho zas videl, ako chodí po krypte klenotnice a obzerá si skrinku vykladanú smaragdami a chryzoprasmí, akoby to bol kríček durmanu. Inokedy celý deň presedel vo veľkej sále knižnice a prehŕňal sa v rukopisoch, akoby v nich hľadal iba svoje potešenie (kým okolo nás sa kopili mŕtvy mníchov zabitých ukrutným spôsobom). Jedného dňa som ho pristihol, ako sa bez zjavného dôvodu prechádza v záhrade, akoby nemusel Bohu vydať počet zo svojich činov. V kláštore ma učili využívať čas celkom inak a to som mu aj povedal. On mi na to odvetil, že krása vesmíru nie je daná iba jednotou v rozmanitosti, ale aj rozmanitosťou v jednote. Videl som v tom odpoveď diktovanú neškolenou empiriou, neskôr som sa však dozvedel, že jeho krajanovia často definujú veci spôsobom, na ktorom svetlo rozumu má asi pramalú účasť.

Za pobytu v opátstve som ho vždy videl s rukami zaprášenými od kníh, pokrytými zlatom z čerstvých iluminácií a žltkastými látkami, ktorých sa dotýkal v Severínovom špitáli. Vyzeralo to, akoby vedel rozmýšľať iba rukami, čo sa mi vtedy zdalo primeranejšie pre mechanika (učili ma, že mechanikus je *moechus* a dopúšťa sa zrady na duchovnom živote, s ktorým by mal byť spojený precudným zväzkom), ale aj keď sa jeho ruky dotýkali vecí nanajvyš krehkých, napríklad niektorých kódexov s ešte čerstvými ilumináciami alebo kódexov zhranených od staroby a drobivých ako nekvasený chlieb, zdalo sa mi, že ich má neobyčajne citlivé, že sa ich nimi dotýka takisto jemne, ako sa dotýka svojich strojov. Musím totiž povedať, že tento zvláštny človek nosil so sebou

v cestovnom vaku prístroje, aké som nikdy predtým nevidel a ktoré on sám nazýval svojimi zázračnými strojmi. Stroje, vravel, sú výsledkom umenia, ktoré kopíruje prírodu, a podobajú sa jej nie tvarmi, ale svojou činnosťou. Tak mi vysvetlil zázračnú podstatu hodín, astrolábu a magnetu. Spôčiatku som sa však obával, že je to bosoráctvo, a tváril som sa, že spím, keď sa niekedy za jasných nocí (s akýmsi čudným trojuholníkom v ruke) priberal pozorovať hviezdy. Františkáni, ktorých som poznal v Taliansku aj vo svojom kraji, boli jednoduchí ľudia, často nevediaci ani čítať, a jeho vedomosti ma naplňali úžasom. On mi však s úsmevom povedal, že františkáni z jeho ostrovov sú inej sorty: „Roger Bacon, ktorého si ctím ako svojho majstra, nás učil, že Boží plán sa raz bude uskutočňovať prostredníctvom vedy o strojoch, ktorá je mágiou prirodzenou a posvätnou. A jedného dňa prírodné sily umožnia vyrobiť plavebné prístroje, pomocou ktorých budú lode plávať *unico homine regente*, a oveľa rýchlejšie než lode poháňané vetrom alebo veslami; a budú vozy *ut sine animali moveantur cum impetu inestimabili, et instrumenta volandi et homo sedens in medio instrumentis revolvens aliquod ingenium per quod alae artificialiter composita aerem verberent, ad modum avis volantis*. A drobné prístroje, čo budú dvíhať obrovské ťarchy, a vozidlá, ktorými sa bude dať chodiť po morskom dne.“

Keď som sa ho spýtal, kde tie stroje sú, povedal mi, že boli vyrobené už dávno a niektoré dokonca v našich časoch: „Okrem prístroja na lietanie, ten som nevidel a nepoznám nikoho, kto by ho bol videl, ale poznám učenca, ktorý ho vymyslel. A budú sa stavať mosty, čo preklenú rieky bez stĺpov alebo inej podpery, a iné nevidané stroje. A nemusíš mať obavy, lebo aj keď ich teraz niet, to ešte neznačí, že nebudú. A hovorím ti, že Boh chce, aby boli, a určite už sú v jeho zámysle, hoci môj priateľ Viliam z Occamu popiera, že idey jestvujú v takejto podobe, a nebude to tak preto, že by sme mohli rozhodovať o božskej prirodzenosti, ale práve preto, že jej nemôžeme klásť nijaké hranice.“ Nebol to jediný protirečivý výrok, ktorý som od neho počul, ale ani teraz, keď som už starý a múdrejší ako vtedy, som celkom nepochopil, ako mohol mať takú dôveru vo svojho priateľa Viliama z Occamu a súčasne prisahať na Baconove slová, ako to robieval.

Nuž, povedal som tu o bratovi Viliamovi veci možno nezmyselné, akoby som od samého začiatku zaznamenával roz-

porné dojmy, ktoré som vtedy z neho mal. Kto bol a čo robil, to azda, milý môj čitateľ, budeš môcť lepšie usúdiť z toho, čo vykonal v dňoch, ktoré sme strávili v opátstve. Nesľúbil som ti však dokončený obraz, lež iba súpis (to áno) obdivuhodných a strašných udalostí.

Tak deň za dňom spoznávajúc svojho majstra a tráviac dlhé hodiny putovania v predlhých rozhovoroch, o ktorých, ak to bude treba, sa postupne zmienim, došiel som s ním na úpätie vrchu, na ktorom sa vypínalo opátstvo. A nadišiel čas, aby sa k nemu priblížilo aj moje rozprávanie, ako sme sa ta vtedy priblížili my, a nechže sa mi ruka netrasie, keď sa priberám rozpovedať, čo sa stalo potom.

Prv y de n